

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 01-24 ЮФ
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
за адресою: вул. Іоанна Павла II, 17,
м. Київ, 01042, Україна

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Петросян Крістіни Єрвандівни на тему
«Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації
конституційного права на соціальний захист»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 081 –
«Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження Крістіни Єрвандівни, присвячене забезпеченню принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист.

Частина 1 статті 8 Основного Закону нашої держави закріплює принцип верховенства права, сутністю якого є панування права в суспільстві. Реалізація цього принципу вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність. Саме акти правотворчості, зокрема закони у соціальній сфері, мають бути пронизані духом соціальної справедливості, свободи та рівності. Верховенство права, разом з рівністю, повагою до людської гідності та прав людини, свободою та демократією - є базовими цінностями, які складають підвалини європейської цивілізації та світогляду.

Принцип верховенства права є одною з основних засад правової держави, що забезпечує рівність усіх перед законом, захист прав і свобод громадян, зокрема, на соціальний захист. У сучасних умовах значення цього принципу набуває актуальності, оскільки він є запорукою розвитку демократичної правової системи, а побудова соціальної держави передбачає забезпечення соціально-економічних прав людини й громадянина на високому рівні, коли гарантовано існують умови, за яких закріплені на конституційному рівні та реалізовані ознаки правової держави, зокрема верховенство права, а також втілені економічні можливості для забезпечення та захисту соціальних прав і гарантій людини та громадянина.

Наразі проблематики змістовного визначення, закріплення та реалізації ідеї верховенства права, як основного принципу права, у своєму науковому доробку торкалися науковці як з теорії держави та права, так і з галузевих наук. Окремим питанням змісту універсальних принципів права та принципів соціального забезпечення присвячено наукові дослідження таких науковців, як О.С. Арсентьєва, Н.Б. Бібік, В.Я. Буряк, С.В. Венедіктов, Т.З. Герасимів, С.П. Головатий, А. Дайсі, І.П. Жигалкін, Г.С. Журавльова, М.І. Іншин, М.І. Козюбра, Т.В. Колєсник, А.М. Колодій, В.О. Котюк, В.Л. Костюк, С.І. Максимов, О.В. Петришин, П.Д. Пилипенко, С.М. Синчук, О.Ф. Скакун, Б.І. Сташків, О.В. Стрельцова, Г.В. Татаренко, О.В. Тищенко, Т.І. Фулей, Ю.С. Шемшученко, О.М. Ярошенко та багатьох інших.

Окремі аспекти реалізації права людини, у тому числі на соціальний захист та його гарантій, у своїх працях досліджували такі вчені: Л.Б. Бараннік, Ж.М. Богословська, Н.Б. Болотіна, О.В. Валецька, Н.М. Вапнярчук, В.Л. Галкін, О.М. Головня, О.Ю. Єрмолівська, Ю.Ю. Івчук, О.Ю. Кісіль, М.М. Клемпарський, І.Г. Козинець, Л.В. Котова, Я.А. Малихіна, Л.Ю. Малюга, Р.П. Підліпна, Ю. Пожаров, П.М. Рабінович, І.М. Сирота, Г.В. Татаренко, С.О. Устінов, І.К. Хом'як, Г.І. Чанишева, М.І. Чорна, Л.В. Шестак, М.М. Шуміло, І.С. Ярошенко та інші. Проте в доктрині права соціального забезпечення бракує праць, які б комплексно досліджували сутність принципу верховенства права в цілому та його елементів окремо в аспекті реалізації права особи на соціальний захист для формування пропозицій їх практичного застосування.

Таким чином, дисертація Петросян К.Є. є важливою для доктрини права соціального забезпечення, актуальною, своєчасною і насиченою актуальними пропозиціями, спрямованими на забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист. Також необхідно наголосити на актуальності дослідження як в умовах воєнного стану, так і в умовах подальшого повоєнного відновлення.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Зміст дисертації в цілому характеризується високим теоретичним та науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Дисертантка шляхом розкриття змісту обраної теми виявила глибокі знання проблематики, заявленої у дисертації, вміння самостійно аналізувати нормативно-правові акти соціального спрямування, робити аргументовані висновки, формулювати визначення ключових правових понять (визначено

поняття «соціальне забезпечення», «соціальний захист», «соціальна безпека», «право на соціальний захист», «верховенство права» в аспекті конституційного права особи на соціальний захист тощо).

Крістіна Єрвандівна ґрунтовно аналізує сутність та окремі елементи принципу верховенства права крізь призму реалізації права особи на соціальний захист; досліджує систему джерел права соціального забезпечення в аспекті забезпечення принципу верховенства права; зупиняється на гарантіях дотримання принципу верховенства права при реалізації конституційного права на соціальний захист в сучасних умовах та акцентує увагу на аналізі національної судової практики щодо відновлення судовим рішенням порушеного права людини на соціальний захист. Дисертантка робить висновок щодо ролі та значення міжнародних соціальних стандартів дотримання гарантій верховенства права в праці соціального забезпечення та звертає особливу увагу на питанні адаптації національного законодавства у сфері соціального захисту прав людини до європейських стандартів. Загалом дисертація становить цілісне, завершене наукове дослідження із абсолютно чіткими висновками.

Здобувачка під час проведення дослідження використовує широку палітру наукових методів дослідження, наприклад: формально-юридичний, логіко-семантичний та логіко-юридичний методи, порівняльно-правовий, статистичний метод, тощо, завдяки чому авторці вдалося досягти якісних результатів свого дослідження та отримати достовірні, обґрунтовані висновки та рекомендації, спрямовані на покращення втілення принципу верховенства у прав соціального забезпечення.

Наукова новизна одержаних результатів. У дослідженні здійснено спробу знайти відповідь на низку питань, вирішення яких становить основу для подальшого розвитку доктрини права соціального забезпечення, національного законодавства та юридичної практики.

Так, позитивно сприймаються пропозиції авторки щодо впровадження індексу верховенства права та інституту Уповноваженого з захисту соціальних прав людини (сторінки 119-120 дисертації). Дисертантка аналізує, зокрема, міжнародний рейтинг верховенства Rule of Law Index та пропонує застосувати певні показники індексу верховенства права в соціальній сфері, такі як: дотримання соціальних прав людини; спосіб інформування населення з соціальних питань; підтримка соціальної безпеки в державі; кількість звернень

до національних судів щодо вирішення соціальних спорів; рішення цих судів щодо відновлення соціальних прав; кількість скарг до ЄСПЛ щодо порушення соціальних справ громадян; рішення ЄСПЛ на користь громадян; відкритість та рівень доступу до цифрових сервісів тощо. Переконаливою є позиція авторки, що саме цей індекс у соціальній сфері слугуватиме суспільним індикатором висвітленням стану верховенства права в соціальній сфері на етапі повоєнного відновлення та дозволить глибше зрозуміти сутність принципу верховенства права, передбачивши всі його складові, в соціальній сфері.

Авторка на сторінках дисертаційного дослідження пише про ефективність функціонування в сучасних умовах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що забезпечує автоматизацію діяльності судів. Аргументує дотримання принципу доступу до належного суду на період дії воєнного стану через сервіс Електронний суд. Наводить як приклад - систему ЄСПТС, яка дозволяє визначити доречність створення відповідної програмної системи у сфері соціального забезпечення з метою автоматизації всіх напрямків соціальної підтримки населення, яке перебуває на тимчасово окупованих територіях, що є гарантією дотримання принципу верховенства права в соціальному захисті.

Дисертантка обґрунтовує питання щодо створення ефективних механізмів реалізації внутрішньо переміщеними особами наданого їм права на соціальний захист з метою дотримання гарантованого державою принципу верховенства права. Запропоновано розширити функції державних органів у сфері соціального захисту та пенсійного забезпечення у роботі з ВПО; розробити доступний порядок проходження ідентифікації особами, які проживають на тимчасово окупованих територіях, а також привести у відповідність до існуючих законів підзаконні акти у сфері соціального захисту ВПО.

Дисертантка аргументовано доводить необхідність виокремлення одинадцятої групи громадян, по відношенню до яких встановлено на рівні Конституції України обов'язки держави щодо їх соціального захисту, а саме «11) внутрішньо переміщені особи».

Повнота викладу одержаних результатів. У дисертації чітко визначено об'єкт і предмет дослідження. Дисертантка достатньо вдало сформулювала мету дисертаційної роботи, яка полягає в тому, щоб на підставі

опанування й узагальнення позицій учених, комплексного аналізу нормативно-правових актів міжнародного та національного рівнів, правозастосовної практики сформувані теоретичні висновки щодо визначення поняття, змісту й основних складових елементів принципу верховенства права в аспекті реалізації права на соціальний захист та розробити практичні пропозиції, що дозволять ефективно застосовувати цей принцип у процесі реалізації конституційного права особи на соціальний захист.

Дисертація Петросян К.Є. характеризується єдністю змісту. План наукової роботи є логічним та послідовним, а виклад матеріалу – системним; висновки отримали належне наукове та практичне обґрунтування. Список використаної літератури складає 314 джерел, серед яких представлені Рішення Верховного Суду, Конституційного Суду України та ЄСПЛ, що вказує на проведення значної дослідницької роботи дисертанткою.

Дискусійні положення дисертації. У цілому дисертаційна робота Петросян Крістіни Єрвандівни виконана на належному науковому рівні. Однак, дисертація містить дискусійні положення, що потребують додаткового обґрунтування, та щодо яких можна висловити певні міркування, що можуть бути враховані дисертантом у подальшій науковій роботі.

1. Зацікавив підхід дисертантки до проблематики подальшого розвитку військово-соціальної роботи як необхідного напрямку соціальної політики держави як наразі, так і в період повоєнного відновлення України. Так, Крістіна Єрвандівна вказує на початок процесу формування військово-соціальної політики держави спрямованої на реалізацію положень Конституції України та Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та іншого спеціального законодавства у цій сфері через таку відправну точку як військово-соціальна робота. Наголошує на перспективи розвитку військово-соціальної роботи як напрямку соціальної політики, враховуючи тривалість та перспективність унормування соціального забезпечення, захисту та надання соціальних послуг такій категорії, як військовослужбовці (діючі, колишні) та члени їх сімей. Однак, ця теза мала більшу аргументованість у разі проведення детального аналізу забезпечення доктрини верховенства права в аспекті гарантій соціального захисту такої категорії населення, як діючі військовослужбовці, ветерани війни та члени їхніх сімей. Доцільним вбачається висвітлення у подальших

наукових дослідженнях особливостей правового статусу зазначених осіб у соціальній площині.

2. Безумовним плюсом цього дисертаційного дослідження є ґрунтовний аналіз великої кількості судових рішень, у тому числі Конституційного Суду України (зокрема, джерела 215, 226-240). Однак, має місце недостатня конкретність і декларативність деяких положень, що виносяться на захист. Таким вбачається висновок дисертантки щодо зміцнення ролі Конституційного Суду України у національному механізмі забезпечення прав людини і громадянина на соціальний захист через надання КСУ права законодавчої ініціативи виключно в частині вдосконалення правових норм, що були предметом розгляду в конституційному провадженні.

3. Важливою пропозицією авторки є аргументація щодо виконання державними органами, наділеними дискреційними повноваженнями своїх функцій, що зменшить масову кількість соціальних спорів у національних судах і допоможе скасувати виконання судом функцій адміністративної процедури. У зв'язку з цим, бажано уточнити, які дискреційні функції має на увазі дисертантка, зазначаючи про їх невиконання державними органами та як, на її думку, можна домогтися їх виконання у повному обсязі.

Між тим, викладені міркування не впливають на загальний позитивний висновок щодо виконаної роботи, не зменшують наукову цінність рецензованого дослідження, позаяк носять уточнюючий або ж дискусійний характер.

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Петросян К.Є. відповідає обраній нею спеціальності 081 «Право». Робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною працею, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Петросян Крістини Єрвандівни на тему «Забезпечення принципу верховенства

права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат наук, професор,

професор кафедри правознавства

Східноукраїнського національного

університету імені Володимира Даля

Олена АРСЕНТЬЄВА